

Hannäs-legender

av

Carl-Erik Ståhlbom

*Två män från Hannäs kom en gång i tävel om vilket som var längst:
En fotvandring runt sjön Vindommen eller en till Stockholm ...*

Hannäs-legender.

De två vandrarna:

Sjön Vindomen i nordligaste Småland omges av de tre socknarna, Tryserum, Ukna och Hannäs. Sjön är långsträckt med många vikar, vilket medför, att strandlängden är stor i förhållande till totala vattenytan.

Två män från Hannäs kom en gång för länge sedan i tävel om, vilket som var längst: En forvandring runt sjön eller en till Stockholm från startpunkten vid Kolviken i Hannäs.

De startade samtidigt, och legenden berättar, att vandraren till Sockholm kom dit efter några dagar, men den andre vandraren runt Vindomen, har, såsom man fortfarande säger: inte kommit runt än i denna dag!

Jätten i Tryserum och Oxkakestenen i Hannäs:

När Hannäs gamla kyrka (tillkommen omkring 1200-talet) fick sin första klockstapel, så vållade klockans klang ett stort lidande för en jätte i grannsocknen Tryserum, eftersom jättar inte tål höra kyrkklockor.

När så jätten en söndag förlorade tålmodet med detta oljud, grep han en jätte-stor sten och slungade den i riktning mot klockan. Men för att tala med den svenska som talas nu i slutet av 1900-talet, så "nådde han inte ända fram".

Därför hamnade stenen i sjökanten av Vindomen vid Solvestad by, utmed det s.k. Oxkakegårdet, och därav fick jättestenen namnet "Oxkakesten". Till det märkliga hör, att den i gångna tider vände sig exakt ett varv då kyrkklockan ljöd — tydligen satt jättekraften i länge.

(Oxkakegårdet har troligen fått sitt namn därav, att oxarna, på oxarnas tid, fick beta på detta gärde och där efterlämnade mockor som liknade brödkakor och så föddes namnet, Oxkakegårdet — det sistnämnda är nedtecknarens teori?)

Hur socknen Hannäs fick sitt namn:

Man lät en tupp flyga vart den ville, och där tuppen landade, där skulle kyrkan byggas. Då nu tuppen landade på ett näs vid Vindomen, byggdes kyrkan där, och socknen fick sålunda sitt namn av både tuppen (hane) och näset: Hananäs, senare Hannäs. (Nedtecknaren av denna legend har aldrig sett någon tupp av tamhöns flyga, utom när de varit folkilskna och flugit på folk?)

En legend om digerdödens följder i socknarna
Tryserum och Hannäs:

I Tryserum överlevde en enda person, en man. Han gick omkring och skrek på bergen där i hopp om att få kontakt med någon mer överlevande. Så kom han slutligen från Knappekullahället till bergen närmare Hannäs och skrek.

I Hannäs fanns också en enda överlevande, en kvinna, som i samma ärende som Tryserumsbon skrek ut sin klagan från Bredals berg mot Tryserum-hället.

Så sammanfördes de två av Ödet, blev man och hustru och stamfäder till nya Tryserums- och Hannäsbor.

(Här kan noteras, att den stora by, som finns i området mellan de en gång skrikande, heter Skrikerum och stavas så av folket i byn och av folket i Västertryserum vid Knappekulla än i dag 1991.)

En legend från Hannäs om en guldring:

Hugo Beijer hette en man, som genom giftermål blivit rik och ägare till den stora gården Hägerstad vid Vindomen. Under 1860-talet byggde han ett mindre slott med hörntorn, på en halvö, som från Hägerstad sköt ut i Vindomen. Han gjorde det av två skäl, dels för att få ett ståndsmässigt hus, och dels för att ge de då många arbetslösa sysselsättning.

Men efter en tids byggande blev han betänksam, då han såg de stora kostnaderna. En dag när han med sin rika fru var ute på sjön i en eka, skall han ha sagt till henne: Jag kanske måste sluta med bygget, för pengarna ser ut att ta slut, de kanske inte räcker?

Då skall hon ha svarat: Bygg, du Beijer, jag vet att pengarna räcker. Lika omöjligt som det är för mig att bli fattig, lika omöjligt är det för mig att få igen den här ringen; varpå hon tog av sig sin guldring och kastade den i sjön.

Och slottet vart byggt, men pengarna tog slut och Beijers blev fattiga. Så en dag rensade köksfolket en gädda som hade guldringen i magen.

(Hugo Beijer försörjde sig senare som musiker i Tyskland och senare i England, där han dog. Hans stoft, i en urna, fördes till Hannäs kyrkby 1918, och därifrån i en eka till Grayholmen vid Hägerstad. Där vilar han tillsammans med fru och svärmoder. Familjens hund sägs vara begravd på samma holme.)

En ny teori om hur det kan ha gått till när socknarna Gärdserum och Hannäs fick sina respektive sockennamn.

I Hannäs socken, innan den hade fått något namn, fanns där en ung, ståttlig man som hette Han. Denne fick höra, att det i den dåtida byn, runt sydöstra spetsen av den sjö, som numera heter Båtsjön, fanns en skön och åtråvärd ungmö som hette Gärd. En vacker dag klädde Han sig i sina bästa kläder, steg till häst och red iväg i stil med Don Quiott för att befria prinsessan.

I sin by gick ljuva Gärd och hoppades, inte på en prins som blivit förtrollad till en ätlig groda i Vindomen utan på en friare med lite stil för en gångs skull.

Så möttes de två, varvid båda fick en kick så att det sa "klick". Det började sagolikt bra, men ack, när så stunden var inne för Han att taga tillfälligt farväl av sin älskade Gärd, så hände en sak som höll på att sluta med en katastrof, och många i byn menade långt senare, att det var den som skedde långt senare, när Gärd valde en "utböling" i stället för någon i byn.

Vad var det då som hände i avskedsstunden? Jo, de föll i varandras armar och övade den livsuppehållande "grej", som först så sent som i vår tid blivit kallad "mun mot mun-metoden", men tyvärr, ovana som båda var så "gick det lite snett", vilket framgick av deras dialog, när de åtskildes för att dra in mera luft:

Han sade: Så skönt min älskade, när Du mig stöder,
nu, när både hjärtat mitt och underläppen blöder;
Du sargade min läpp med dina vassa kindtänder,
men att bli kärleksbiten, det är väl sånt som händer.

Hon svarade: Min älskade, Du gör mej rent förlägen,
men för mig var det ingalunda lätt,
för din långa, ståttliga "kran" var ivägen,
så därför kom jag lite snett.

Nu är det så, att ett människobett är ingenting att leka med, det finns ett omtalat exempel, där en giftorm bet en man, men där mannen blev så arg att han bet tillbaka, och vad hände? Jo, den ormbitne mannen, han hoppade och dansade efteråt som aldrig förr i sitt liv, varefter han fortsatte leva, till skillnad från den stackars ormen som dog av mannens giftiga bett.

Samma sak höll på att hända den Gärdbitne; svårt medtagen fördes han till en kvacksalvare i Åtvid, för i byn var man angelägen om att få iväg honom från byn fortast möjligt.

En ny teori ...

I Åtvid fanns vid denna tid en kvackare som hette Dal, vilken var duktig i konsten att röra ihop salvor av det mesta mot det mesta. Denne, som var långt före sin tid ifråga om läkekonst, insåg genast, att den bitne behövde ett serum mot Gärd, ett motgift, och att detta måste tagas från Gärd. Hur han bar sig åt, förblev hans yrkeshemlighet, men han framställde serumet, som han gav namnet Gärdserum, och med detta räddade han den Gärdbitnes liv. Efter denna sagolika prestation fick kvackaren Dal smeknamnet Salvedal, och för att hedra hans minne fick hans födelseby samma namn, som det har än i denna dag.

Ryktet om den märkliga salvan Gärdserum, berättades salvelsefullt vida omkring, så även av Gärds sockenbor. De såg upp till Gärd såsom varande ett helgon, men inte för att hon delvis räddat livet på en "utböling" utan för att hon hade "bitit ifrån sig" ordentligt mot en sådan; till hennes ära antog sockenborna salvans namn Gärdserum som sitt sockennamn; lite inkonsekvent kan det tyckas, då salvan varit livräddande, men å andra sidan var namnet vida känt och hade PR-värde.

I Hannäs tror man numera allmänt, att socknen fått sitt namn av orrhanarnas spel på näset, där första kyrkan byggdes, och det kan vara så? Men Han med näsan talar för en annan teori, nämligen den, att Han, med sitt orrspel för Gärd, med livet som insats och ensam mot många på bortaplan vann en stor seger. Han med stora näsan fick då smeknamnet Hannäs av segerrusiga supportrar; ty det fanns sådana också på den tiden, i den tidens "gärdsgårdsserie", då man gjorde upp med nävarna i stället för i vår tid med fötterna. Efter hjälten Hannäs seger, kanhända den enda, och just därför, fick socknen namn efter honom.

Så har alla bitarna i det stora puzzlet fallit på plats. Genom Gärd och Han kan vi skönja de månghundraåriga släktbanden, så när socknarna 1971 bildade Gärdserum - Hannäs pastorat var detta inget nytt, endast en logisk utveckling. Socknarnas öden har varit och kommer säkert att förbli sammanflätade med varandra.

Slutligen: Om det här skildrade hade hänt i vår egen tid — om det nu har hänt — så skulle kvacksalvaren Salvedal ha fått nobellpriset i medicin!

C-E S